

**SAMARQAND SHAHRIDAGI MAKTABGACHA TA'LIM
TASHKILOTLARINING HOVLI MUHITINI O'RGANISH HAMDA
AMALIY TAKLIFLAR BERISH**

Islomova Charos Islom qizi

Samarqand davlat arxitektura-qurilish instituti magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada Samarqand shahridagi maktabgacha ta'lim tashkilotlarining, xususan, 40-MTT, 37-MTT, 117-MTTlar va “Intellekt” xususiy bog'chasining hovli muhitini, landshaft yechimlarini o'rganib, bir qator amaliy taklif va tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: besedkalar, salviya, barxatsilar, petuniya, floks, ko'p yillik astralar, klarkiya, portulak, kosmeya, delfinium, beshbargli devichiy vinograd, xo'jalik hovlisi, tirik burchak, hovuz, ariqlar.

Samarqand shahridagi maktabgacha ta'lim tashkilotlari soni 201 tani tashkil etadi. Shundan 100 tasi davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari, 40 tasi nodavlat (xususiy) maktabgacha ta'lim tashkiloti, 59 tasi oilaviy bog'chalar, 2 tasi davlat va xususiy sherikchilik asosidagi maktabgacha ta'lim tashkilotlari va 1 tasi IIB tasarrufidagi bog'chlar hisoblanadi. Men shulardan davlat va xususiy maktabgacha ta'lim tashkilotlarining ayrimlarini borib, o'z ko'zim bilan ko'rgan holda o'rgandim.

40-MTT. 40-maktabgacha ta'lim muassasasi Samarqand shahrining shimoliy qismida joylashgan bo'lib, u 100 o'ringa mo'ljallangan, unda 4 ta guruh faoliyat ko'rsatadi. Bog'cha yangi qurilgan bo'lib, aholi yashash uylarining o'rtasida asosiy binosi sharqdan g'arbga qaratib joylashtirilgan. Binosi esa 2 qavatlik etib qurilgan. 40-maktabgacha ta'lim muassasasining guruhlar uchun o'yin maydonchasi asosiy binodan oldin, bog'chaga kirish eshigining oldida bunyod etilgan. U yerda 4 ta guruh uchun besedkalar, bolalar uchun atraksionlar mavjud. Shuningdek, kirish eshigi yonida ko'kalamzor bunyod etilgan bo'lib, u yerda turfa xil gular va butalarni

uchratish mumkin. Masalan, salviya, barxatsilar, petuniya, floks, ko'p yillik astralar kabilar.

O'zbekiston sharoitida bog'chalar landshaftini tashkil etishda K.D. Raximov va A.S. Uralovlarning “Landshaft arxitekturasi obyektlarini loyihalash” kitobida bog'cha hududi perimetri bo'ylab 2 qator butalar ekilishi va eni 5 metrni tashkil qiladigan qatorlarda daraxtlar o'tqazilishi lozimligi, bu bog'cha hududini tashqaridan keladigan shovqin va chang-to'zondan himoyalash imkonini berishi to'g'risida to'xtalib o'tilgan[1]. 40-bog'chaning landshaftini tashkil etishda bu qoidaga amal qilinmagan va bu o'z navbatida bog'cha hududining tashqaridan keladigan chang - to'zon va mashinalar shovqinidan himoyalanganligiga ahamiyat berish zarurligini ko'rsatadi. Bunday sharoit yaratilmaganligiga, ehtimol, bog'cha hududi maydoning yetarli darajada katta emasligi va talab qilingan qoidani bajarish uchun yer maydoning kichikligi sabab bo'lishi mumkin.

40-maktabgacha ta'lim muassasasining xo'jalik hovlisi bog'cha asosiy binosining g'arb qismida joylashgan. D. Isamuxammedova va L. Adilovalarning “Landshaft arxitekturasi” kitobida quyidagicha keltirilgan: “Xo'jalik hovlisi bog'cha hovlisi hududiga bevosita tutashtirilib shunday joylashtirilishi kerakki, bolalar u yerga kira olmasliklari hisobga olinishi kerak. Xo'jalik hovlisi axlat yig'ish qurilmalari, kir quritadigan maydonchalar va xo'jalik omboridan tashkil topadi”[2]. Bog'chaning xo'jalik hovlisi bunday talablarga to'laligicha mos keladi.

117-MTT. 117-maktabgacha ta'lim muassasasi Samarqand shahrining janubi-g'arb qismida joylashgan davlatga qarashli bog'chalardan biri hisoblanadi. Bog'cha Ahmad Yassaviy ko'chasida joylashgan va to'g'ri to'rtburchak shaklidagi maydonni egallaydi, uning to'rtala tomonida aholi yashaydigan uy-joylar joylashgan. Maydoni 2665.64 m² bo'lib, relyefi tekis hisoblanadi. U joylashgan yerga davlat tomonidan doimiy foydalanish huquqi berilgan va shuni alohida ta'kidlash kerakki, bog'cha binosi 1935-yilda qurilgan bo'lib, oldindan maktab sifatida foydalanib kelingan. Bog'chaning asosiy binosi ikki qavat qilib qurilgan va qurilishda pishiq g'isht, beton, shifer, yog'och hamda plita kabi materiallardan foydalanilgan.

117-maktabgacha ta'lim muassasasining hovli muhitiga to'xtaladigan bo'lsak, bog'cha landshaftini turli-tuman gular hamda daraxt va butalar bezab turibdi. Jumladan, daraxtlar va butalardan o'rik, gilos, olcha, tut, anor, na'matak, archalarni, gullardan esa klarkiya, portulak, kosmeya kabilarni uchratish mumkin. Yana shuni alohida ta'kidlash lozimki, bog'cha hududining quyosh nuri bilan yetarli ta'minlanishi uchun daraxt va butalar shunday joylashtirilishi kerakki, maydon hududining katta qismiga (55%) kun davomida quyosh tushishi lozim[3]. Bog'cha hududida daraxtlarning miqdori bunga juda yaxshi imkon beradi va sersoyalik bilan birgalikda, bog'cha maydonining yetarli quyosh nurlarini qabul qilishiga ham birdek imkon beradi. Shuningdek, bog'cha tashqarisida ham juda ko'plab daraxt va butalarning turlarini ko'rish mumkin. Ushbu yashil o'simliklar bir qator qilib ekilgan bo'lib, tashqaridan keladigan shovqin va changdan samarali himoya qiladi.

Bog'cha hovlisining o'rta qismida kichik hovuz ham joylashtirilgan bo'lib, unda bolalar yilning issiq fasllarida cho'milishlari va maroq bilan o'ynashlari mumkin. Uning o'lchamlari D. Isamuxammedova va L. Adilova muallifligidagi “Shaharsozlik asoslari va landshaft arxitekturasi” kitobining II qismida keltirilganidek yuzi 25-30 m² va 25-50 sm chuqurlikdadir. Shu bilan birgalikda, bog'cha landshaftini bezatishda kichik haykalchalar hamda arxitekturaviy kichik formalardan ham unumli foydalanilgan.

37-MTT. 37-maktabgacha ta'lim tashkiloti Samarqand shahrining shimoli-sharqiy qismida Siyob bozoriga yaqin yerda joylashgan bo'lib, uning atrofini turarjoy uylari o'rab turadi hamda yonida bitta 21-sonli umumta'lim maktab bor. Bog'cha 100 o'ringa mo'ljallangan bo'lib, 4 ta guruhni o'z ichiga oladi, binosi ikki qavatdan iborat. Bog'chaga kiraverishga, uning orqa tomoni va burchaklarida manzarali daraxtlar ekilgan. 4 ta guruh uchun mo'ljallangan besedkalar atroflari esa daraxtlar bilan ta'minlanmagan. Bu kunning yorug' qismida besedkalar quyosh nuridan to'silmaganligini, bolalar o'ynashlari uchun yetarli soya-salqinni yaratib berilmaganligini ko'rsatadi. Besedkalar yon tomonlari bo'ylab beshbargli devichiy vinograd butasi chirmashib o'sgan, ammo u ham o'yin ayvonchasini yetarli soya bilan ta'minlamaydi, sentabr-oktabr oylariga borib, uning barglari to'kiladi. Sentabr-

oktabr oylarida ham o'lkamizda havo harorati yuqori bo'lishi va bolalar bu paytda ham yozgi ayvonlarda o'yin faoliyatlarini davom ettirishlarini hisobga oladigan bo'lsak, qishin-yozin yashilligini saqlab turadigan daraxt va butalardan foydalanish maqsadga muvofiq bo'lar edi.

“Intellekt” xususiy MTT. Intellekt xususiy bolalar bog'chasi Samarqand shahrining shimoli-g'arbiy qismida yangi bunyod etilayotgan Qorasuv massivida qurilgan bog'cha bo'lib, u yangi qurilib, 2021-yilda foydalanishga topshirilgan. Maydoni 9 088 m², deyarli kvadrat shahklidagi hududni egallagan. Intellekt xususiy bog'chasining sig'imi 220 o'rinli, unda 7 ta guruh faoliyat ko'rsatadi.

Maktabgacha ta'lim muassasasining hovli muhitida ko'plab bir yillik, ikki yillik va ko'p yillik gullarni uchratamiz. Misol uchun, portulak, kosmeya, delfinium, ko'p yillik astralar bog'cha hovlisini chiroyga burkab turibdi. Bog'cha yangi qurilgan, manzarali daraxt hamda butalar bisyor, ammo ekilgan yashil o'simliklarning balandligi yuqori emas. Misol uchun, archalarning bo'yi 1-1,5 metrdan oshmaydi. Umid qilamizki, bir necha yillardan so'ng bog'cha landshaftidagi daraxt va butalar bo'y cho'zib, muassasa so'lim bir maskanga aylanadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, yuqorida sanab o'tilgan bog'chalarda maktabgacha ta'lim tashkilotlarining hovli muhitini tashkil qilishga oid qoida va normalarga javob beradigan bir qator jihatlari bilan birga ularning ushbu talablarga javob bermaydigan ayrim tomonlari ham mavjud. Xususan, yuqorida sanab o'tilgan bog'chalarning birortasida (117-MTTdan tashqari) bolalarning suv bilan o'ynashlari, yozda cho'milishlari uchun hovuz mavjud emas. Yana shuningdek, bolajonlarning o'z qo'llari bilan qog'ozdan yasagan kemalari suzishi uchun ariqchalar ham o'tkazilmagan. Bu ariqchalar bog'cha hovlisi bo'ylab hamda guruhlar maydonlari yonidan o'tkazilishi kerak edi.

Bog'chalar landshaftini samarali tashkil etishda ahamiyat qaratilishi lozim bo'lgan jihatlardan yana biri, xo'jalik hovlisi bilan birgalikda uning yonida tirik burchak ham tashkil qilishdir. Uning maydoni 20 m² ni tashkil qilib, unda quyon, tipratikan, toshbaqa, tovuqlar va turli xil sayroqi qushlarni parvarish qilinsa hamda ko'paytirilsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Bunday tirik burchaklarni tashkil qilish

bolalarda tabiatga, undagi tirik jonzotlarga mehr uyg'otishi bilan birgalikda, hayvonlarning vegetatsiya davrlari, oziqlanishi va o'sishi haqida bir qator bilim va tasavvurlarga ega bo'lishlariga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. K.D. Raximov, A.S. Uralov “Landshaft arxitekturasi obyektlarini loyihalash”. “Sano-standart” nashriyoti. Toshkent – 2015
2. D. Isamuxammedova, L. Adilova “Landshaft arxitekturasi”. “Fan va texnologiya” nashriyoti. Toshkent – 2010
3. D. Isamuxammedova, L. Adilova “Shaharsozlik asoslari va landshaft arxitekturasi” II qism. “Fan va texnologiya” nashriyoti. Toshkent–2010.

